

УДК 351.83

Н.Г. Сорокіна

кандидат наук з державного управління, доцент
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті проаналізовано основні аспекти формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Особливу увагу приділено процесам створення якісної державної молодіжної політики.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, молодь, державна молодіжна політика.

I. Вступ

Сучасний розвиток українського суспільства характеризується як період трансформаційних процесів, що зумовлений пошуком власного шляху розвитку та зміни цінностей. В умовах сьогодення спостерігається роздержавлення української людини: у своєму самовиявленні вона хоче максимально відсторонитися від тих процесів у державному управлінні, які можуть контролювати її поведінку, діяльність, орієнтацію в суспільному просторі. Суспільна трансформація в сучасних умовах передбачає швидку соціальну динаміку, радикальні зміни в соціальній структурі, життєвих нормах і цінностях. Усі перераховані фактори створюють ієрархічну систему, вершину якої становлять ціннісні орієнтації.

Перспективи розвитку будь-якого суспільства цілком справедливо пов'язуються з молоддю. Але об'єктивно енергія, сила і потенціал молодого покоління здатні відігравати позитивну роль у розвитку суспільства лише за певних умов. Визначальними серед них є ставлення старших поколінь, суспільних інституцій та особливо держави до молоді, яке виявляється в державній молодіжній політиці. Особисто молодь зацікавлена в тому, щоб держава максимально сприяла її самореалізації. Актуальність статті зумовлена тим, що дослідження у сфері формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді для науки державного управління є дуже важливим, тому що молодь – політичний потенціал країни, значна частина виборчого електорату, а також “стратегічний запас” політичної еліти України.

Дослідження проблем формування ціннісних орієнтацій молоді знайшло своє відображення у науковій літературі політологічного, філософського, соціологічного, історичного, психолого-педагогічного та іншого спрямування. Заслужують на окрему увагу, у контексті вивчення проблем формування молодіжної політики та механізмів її реалізації, наукові праці Є. Бородіна, М. Го-

ловатого, В. Кулика, М. Пашкова, М. Перепелиці, О. Яременка та ін. Проблемами ціннісних орієнтацій, їхньою структурою та впливом на розвиток суспільства в цілому, та молоді, зокрема, займаються такі вчені, як: О. Балакірева, О. Борусевич, В. Дзюба, О. Корх, М. Кравченко, М. Остапенко, В. Пазенок, М. Пірен, Т. Прохоренко, Ф. Філіппов, Н. Черниш та ін. Але, на наш погляд, проблемам формування ціннісних орієнтацій молоді недостатньо уваги приділено у сучасних дослідженнях саме в галузі державного управління, а розглядати ці процеси поза межами впливу на них держави не доцільно.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати основні аспекти впливу державної молодіжної політики на процеси формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

III. Результати

Протягом новітнього періоду незалежності Україна пройшла шлях формування сучасної моделі державної молодіжної політики, невід'ємною складовою якої є створення умов для самореалізації молоді та формування її ціннісних орієнтацій. З метою наукового аналізу проблем формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді, на наш погляд, доцільно розглянути сутність та ієрархію понять, які закладають підґрунтя дослідження. Поняття “цінності” визначаються науковцями не завжди однозначно, що призводить до ускладнень у розкритті суті відповідного фрагмента соціальної реальності. Здебільшого, це зумовлено тим, що це поняття, починаючи від філософії, є предметом вивчення різних наукових дисциплін (соціології, психології, політології та ін.). У літературі нараховують близько 100 дефініцій поняття “цінність”, так само і різноманітних підходів до вивчення тих чи інших аспектів за цим науковим напрямом. Під поняттям “цінність” ми будемо розуміти особливе соціальне явище, що є найважливішим фактором, який стимулює та мотивує поведінку та вчинки індивіда, регулює його особисте і суспільне життя, й одночасно виступає як

спосіб і результат самореалізації особистості [7, с. 385].

Оскільки система цінностей є однією з основних характеристик особистості, то, спираючись на неї, людина демонструє внутрішню готовність здійснювати ті чи інші дії з метою задоволення потреб, запитів чи інтересів, визначає спрямованість її поведінки. Цінності слід вважати індикатором того, що можна очікувати від індивіда, на досягнення яких цілей він спрямовує свої зусилля, які об'єкти для нього найбільш значущі. Інакше кажучи, вивчивши цінності, які поділяє індивід, можна встановити спрямованість інтересів, потреб, запитів особистості, її соціальну позицію та рівень духовного розвитку.

Спираючись на вищезазначене зауважимо, що цінності, відображаючись крізь призму індивідуальності, входять до структури особистості у формі особистісних цінностей, або ціннісних орієнтацій особистості, та являють собою джерело мотивації її поведінки. Ціннісні орієнтації трактують як соціальні цінності, які спрямовують діяльність, соціальну поведінку особистості та формують змістовну складову спрямованості особистості. Тобто це настанови на ті чи інші цінності, матеріальної та духовної культури суспільства [8, с. 438].

Соціалізація молоді в сучасній Україні відбувається в складних умовах, на тлі трансформації ціннісних орієнтацій, зміни умов самореалізації молоді. Сутнісною ознакою молоді є те, що молода особа перебуває у періоді життя, коли відбувається формування та становлення особистості, що є головною рисою, яка її характеризує та відрізняє від інших соціально-демографічних груп. Відповідно до вітчизняного законодавства молодь визначається віковими межами від 14 до 35 років. Загальна кількість молоді в Україні становить близько 15 млн осіб – це приблизно третина населення України [1, с. 399].

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що в ієрархії термінальних (ті, що зорієнтовані на тривалу життєву перспективу) цінностей сучасної молоді перше місце посідають цінності психічного та фізичного здоров'я. І це зрозуміло, оскільки в наш час здоров'я виходить на перший план, і щоб чогось досягти у житті, потрібно мати задовільний стан здоров'я. На другому місці перебуває любов, під якою молодь розуміє духовну та фізичну близькість із коханою людиною. Третє місце в ієрархії цінностей займає щасливе сімейне життя. Проте не користуються повагою такі термінальні цінності, як громадське покликання, а також продуктивне життя як максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей. Це можна пояснити тим, що молодь лише готується вступити в доросле само-

стійне життя, а тому орієнтація на подібні цінності стане характерною для них на наступних вікових етапах.

В ієрархічній структурі інструментальних (ті, що відбираються для досягнення цілей життя) цінностей сучасної молоді перше місце посідає життєрадісність, почуття гумору. Друге місце займає чесність, правдивість, щирість. Мова йде про щирість у стосунках, зокрема у стосунках із близькою людиною, товаришами. Таким чином, любов як життява мета досягається за допомогою відвертості у стосунках між двома людьми. Третє місце серед інструментальних цінностей належить такій цінності, як акуратність, вміння тримати речі в порядку, досягати порядку в справах. Натомість непримиренність до недоліків в собі та в інших перебуває на останньому місці [4, с. 215].

Серед провідних чинників, що здійснюють вплив на формування ціннісних орієнтацій молодих людей, учені виділяють такі: сімейне виховання, як одну з перших і найгрунтовніших основ формування особистості; освітнє середовище, де розвиток особистості продовжується, доповнюється новими значущими людьми. В умовах сьогодення, коли відбувається бурхливий розвиток мультимедійного простору, не говорити про його вплив на становлення особистості є недоречним. ЗМІ, у тому числі інтернет-технології, значно впливають на формування ціннісних орієнтацій молодих індивідів. Ще одним із провідних агентів сучасності, що позначаються на формуванні світогляду молоді, є група однолітків, лідерів якої копіюють, до думки яких прислухаються.

Відзначимо, що останніми роками більшість молодих людей починають переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх досить сильно приваблюють гроші, заробітки, бізнес, участь в управлінських структурах. Домінантою життєвих цінностей і поведінкових пріоритетів залишається матеріальне благополуччя. Останнім часом спостерігається така тенденція: молодь в основному віддає перевагу не стільки духовним і моральним цінностям, скільки великим грошам. Корисність праці для більшості молодих людей визначається досягненнями власного економічного достатку. Така зміна ціннісних орієнтирів у молоді чітко простежується серед ще невиробленої стійкої системи своїх моральних соціокультурних настанов. Такі життєві принципи, як "краще бути чесним, але бідним" та "чиста совість важливіше ніж благополуччя", втратили актуальність і на перший план висунулися такі, як: "ти – мені, я – тобі", "успіх будь-якою ціною". У свідомості нинішньої молоді чітко виражена мотиваційна установка на власні сили в реалізації життєвих цілей та інтересів, а тут, як відомо, можливі будь-які шляхи [6].

Разом із цим можна спостерігати також і тенденцію зростання інтенсивних духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що виявляється у збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї, народу. Ціннісні орієнтації формуються в процесі засвоєння людиною певного соціального досвіду і виявляються в її переконаннях, інтересах. Відповідно до орієнтації на певні цінності, молодих людей можна поділити на чотири типологічні групи.

1. Молоді люди, які зберегли, або віддають перевагу попереднім цінностям. Представники цієї групи (приблизно 10%) підтримують в Україні комуністичну, соціалістичну партії, входять до складу комсомольських організацій. Ця молодь схильна до протестів, пікетів, акцій непокори під керівництвом старших. Переважна більшість не підтримує шлях ринкових перетворень, і є прихильниками авторитарної свідомості та симпатизує харизматичним лідерам і вождям.

2. Ті, хто має діаметрально протилежні погляди до прихильників першої групи. Це хлопці та дівчата, які повністю відкидають цінності минулого, відстоюють ідеї тих суспільств, котрі мають розвинуту ринкову економіку та високий рівень соціального забезпечення громадян. Зокрема особисту власність на майно. За даними соціологічних досліджень, проведених серед української молоді, майже 2/3 молодих людей вважають себе прихильниками максимального збагачення кожної людини як умови створення багатого суспільства.

3. Молоді люди (їх небагато), які хоча і критикують цінності соціалістичного суспільства, але повністю їх не заперечують. Вони мають стосунок до робітничого і профспілкового руху, пропагують ідеї лібералізму. У випадку розвитку в суспільстві процесів ринкової економіки, молодь цієї групи, на думку науковців, скоріше поповнить першу групу.

4. Молоді люди, для яких характерно не просто заперечення "старого світу", а нетерпимість до будь-яких цінностей, крім своїх власних. Такий тип молоді вчені визначають як квазіреволюційний, тому що вони настільки радикальні, що не просто прагнуть розірвати свої відносини зі старим світом, а й готові зруйнувати їх. Таким людям властива нетерпимість до нагромадження [6].

Визначення механізмів упровадження державної молодіжної політики пройшло складний шлях протягом усіх років незалежності. Було прийнято ряд нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою стосуються формування ціннісних орієнтацій молоді. Це Закони України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" (05.02.1993 р.), "Про загальні засади державної молодіжної політики в

Україні" (15.12.1992 р.), "Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю" (листопад 2004 р.), Загальнодержавна програма підтримки молоді на 2004–2008 роки (листопад 2003 р.) тощо. Одним з останніх базових нормативно-правових актів молодіжного законодавства є Державна цільова соціальна програма "Молодь України" на 2009–2015 роки. Цей документ зосереджений на забезпечення формування правових, гуманітарних, економічних передумов та надання соціальних гарантій для створення системи підтримки громадянської активності молоді на шляху соціального становлення і реалізації [2].

Одним із інструментів реалізації державної молодіжної політики щодо формування ціннісних орієнтацій молоді виступає Концепція національно-патріотичного виховання [5]. Мета цієї Концепції полягає у створенні методологічних засад для системної та цілеспрямованої діяльності органів державної влади й громадськості щодо виховання молоді людини – патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати та цивілізовано відстоювати свої громадянські права й виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.

Основними завданнями цієї Концепції є: забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості в Україні відповідно до її інтересів та можливостей; виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування духовних і культурних надбань українського народу; формування мовної культури, оволодіння та вживання української мови як духовного коду нації; формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини тощо [5].

Отже, протягом новітнього періоду незалежності Україна пройшла шлях формування сучасної моделі державної молодіжної політики, невід'ємною складовою якої є створення умов для самореалізації молоді та формування духовних цінностей українського патріота. Здобутками цього періоду стали створення розгалуженої нормативно-

правової бази, яка регулює відносини у цій сфері та вдосконалення форм і методів підтримки молоді у цьому напрямі.

Вирішуючи економічні, соціальні, культурні проблеми молоді за допомогою державної молодіжної політики, дотримуючись громадянських і політичних прав молоді, ми таким чином формуємо у неї ціннісні орієнтації, що відповідають цілям й інтересам національної держави та всього українського суспільства. Така орієнтація молоді стимулює її безпосередню участь у державній політиці, перетворює молодь в активний політичний ресурс суспільства. Цьому сприятиме достатньо чітке формування державних пріоритетів у внутрішній і зовнішній політиці, з яким баченням перспективи.

Підкреслимо, що молодь сьогодні має різні ціннісні орієнтації, які досить рухливі. Динаміка ціннісних орієнтацій залежить від соціально-демографічних характеристик людей, їх рівня соціалізації, зовнішніх факторів (політичних, культурних, економічних тощо). І в цій неоднозначності реалізуються різнопланові життєві позиції. Деякі досить успішно адаптувалися до ринкової економіки, завдяки чому виявилися в приватному секторі, а хтось будує кар'єру в державному секторі. Інші не можуть самовизначитися, вибрати правильний життєвий шлях. Поряд із такими якостями як підприємливість, креативність, діловитість, оперативність, життєвий оптимізм тісно вживаються грубість, байдужість, лінощі, самовпевненість.

Отже, спостерігається досить суперечлива ситуація. З одного боку, високий інтерес молоді до політичних подій та явищ у суспільстві, висока електоральна активність. З іншого – дуже низькі показники реальної політичної участі та представленості політичного ціннісного рівня в структурі свідомості сучасної молоді. По-перше, таке становище можна пояснити недосконалістю процесу політичної соціалізації в сучасних умовах, коли спостерігається відірваність молодого покоління від політичного життя країни, бракує механізмів їх реальної взаємодії. Молодь зневірена у власних силах, не відчуває достатніх можливостей для впливу на перебіг політичних подій. По-друге, можливо причиною є недовіра до сучасних органів державного управління, політичних партій, поширення стереотипу “політика – брудна справа”, а тому відбувається пошук інших сфер самореалізації.

Потенційні можливості молоді мають бути використані як заради неї самої, так і для процвітання суспільства і держави в цілому. Особистісні та суспільні інтереси мають узгоджуватись для досягнення оптимальної моделі соціалізації сучасної молоді. У свою чергу подібна модель створює дієве підґрунтя активної політичної участі молоді в

трансформаційних перетвореннях усіх сфер життя України. Підтвердженням значних потенційних можливостей такої соціальної активності молоді виступають існуючі форми її безпосередньої участі у суспільному житті. Це різноманітні за спрямованістю молодіжні організації та рухи, молодіжні парламенти, молодіжні аналоги керівних структур місцевого та регіонального рівня тощо. Очевидною є також молодіжна складова ряду політичних сил, включених до політичного процесу сучасної України, а також залучення молоді до різноманітних політичних і соціально протестних акцій.

Рівень ефективності участі молоді в процесі вироблення державної молодіжної політики визначається тим, наскільки молодь:

- знає, поділяє, приймає цілі та завдання державного і суспільного розвитку, пов'язує з ними свої життєві перспективи;
- володіє необхідними фізичними, особовими, освітніми, професійними якостями;
- має необхідні можливості для активної участі в розвитку країни.

При цьому необхідно враховувати, що молодь, як соціально-вікова група, володіє рядом особливостей. По-перше, через об'єктивні причини молодь відрізняє несформованість ціннісних, духовно-етичних орієнтирів і нестачу життєвого досвіду, що збільшує імовірність помилкового вибору при ухваленні відповідальних рішень. По-друге, молоді властиво неповне включення в існуючі соціально-економічні відносини. При цьому одночасно саме молодь найбільшою мірою забезпечує соціальну мобільність і є джерелом економічної ініціативи. По-третє, як і будь-яка соціальна група, молодь має власні цілі й інтереси, які не завжди збігаються із цілями та інтересами всього суспільства. По-четверте, молодь виконує особливі соціальні функції:

- успадковує досягнутий рівень розвитку суспільства і держави, забезпечує спадкоємність;
- формує в собі образ майбутнього і несе функцію соціального відтворення;
- є основою “нової” постіндустріальної економіки, розвитку її високотехнологічних галузей, а також науки та культури, слугує джерелом і базою інновацій;
- молоді люди становлять основну частину кадрового складу силових відомств, що відповідають за забезпечення правопорядку і безпеки країни в цілому [3].

IV. Висновки

Отже, проблеми, притаманні українському суспільству в період суспільно-політичних трансформацій, формують специфічні довготривалі стратегічні життєві установки та ціннісні орієнтації, і в першу чергу, це впливає на молодь. Молодь – динамічна, енергійна й критично мисляча частина сус-

пільства, яка володіє величезним соціальним і творчим потенціалом. Виходячи із цього, створення сприятливих економічних та соціальних умов для особистого зростання молодих людей, формування їх ціннісних орієнтацій, творчої активності, здібностей, навичок повинно бути основою державної молодіжної політики, центром уваги всіх соціальних інститутів суспільства.

Головний висновок полягає в тому, що наміри молодих людей та формування їх ціннісних орієнтацій певною мірою залежать від їх соціального самопочуття, емоційного стану; крім зовнішньополітичних умов, на формування індивіда впливає також побут, психологічні підвалини соціалізації людини, те, що молодь є передовою групою суспільства, яка визначає зміст і характер сьогоденного та завтрашнього розвитку українського суспільства. Сьогодні, поряд із вирішенням проблем соціально-економічного розвитку, необхідна нова концепція формування людських цінностей. Необхідно провести заходи законодавчого і виховного характеру, у результаті яких повинен формуватися новий механізм мотиваційних установок, який буде стимулювати включення молоді в суспільно корисну діяльність, її залучення і зацікавленість суспільно значущими проблемами.

Список використаної літератури

1. Бородін Є.І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991–2004рр.): монографія / Є.І. Бородін. – Д. : Герда, 2006. – 472 с.
2. Державна цільова соціальна програма “Молодь України” на 2009–2015 роки :
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=41-2009-%EF.
4. Доктрина молодіжної політики України як основа формування, розвитку й ефективної реалізації сучасної конкурентоспроможної особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_D=35666.
5. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді на сучасному етапі розвитку українського суспільства / М. Пірен, О. Цілюрик // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2011. – № 4. – С. 213–222.
6. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді : Наказ Міністерства у справах сім’ї, молоді та спорту ; Міністерства оборони ; Міністерства культури і туризму ; Міністерства освіти і науки від 27 жовтня 2009 р. № 3754/981/538/49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/other/5397.
7. Прохоренко Т.Г. Потреби і ціннісні орієнтації молоді: сучасність та перспективи [Електронний ресурс] / Т.Г. Прохоренко, О.П. Зборовська, Г.А. Носирева. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2005/05ptgstp.html.
8. Современная западная социология : словарь. – М. : Политиздат, 1990. – 432 с.
9. Соціологічна енциклопедія / [укл. В.Г. Гордяненко]. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012.

Сорокина Н.Г. Влияние государственной молодежной политики на формирование ценностных ориентаций современной молодежи

В статье анализируются основные аспекты формирования ценностных ориентаций современной молодежи. Основное внимание уделяется процессам создания качественной государственной молодежной политики.

Ключевые слова: ценность, ценностные ориентации, молодежь, государственная молодежная политика.

Sorokina N. Influence of state youth policy on formation of valuable orientations of modern youth

The main aspects of valuable formation orientations of modern youth are analyzing in the article. The main attention is given to the processes of creation the qualitative state youth policy.

Key words: value, valuable orientations, youth, state youth policy.